

The Persian Manqabat Saraian Ahle-Bait (A.S) in Baltistan

*** Shagufta Sabir **Muhammad Iqbal Shahid**

Abstract

Baltistan is situated in the very North of Pakistan, which consists of Skardu, Khiploo, Shigar, Khurming, Rong Yall and Gultary valleys. Before Islam, the people of these areas were believers of Budhism and Hinduism.

With the advent of Islam, the believers of other religions started to embrace Islam, and Islam became the core religion of the area. In Baltistan, Islam spread through scholars and preachers of Sadat-e-Irani who came from Iran for preaching in this far flung area.

The aim of this article is to introduce those poets of Baltistan area, who contributed writing Manqabat-e-Ahle Bait (A.S) in Persian language. Among those famous poets, are Mir Abul Ahsan, Hatim Khan, Johar Ali Khan, Lutaf Ali Khan and Syed Muqem mirza etc.

Key words: Baltistan, Budhism, Preachers, Sadat-e-Iran, Ahle-Bait (A.S)

منقبت سرایان فارسی اهل بیت اطهار در بلتستان

*شگفته صابر

**محمد اقبال شاهد

چکیده

منطقه بلتستان در ناحیه شمالی پاکستان واقع گردیده است. قبل از ورود اسلام مردم این خطه پیرو مکتب ادیان بودائی، هندو مذهب بودند ولی از ورود و نفوذ اسلام تمام این ادیان از بین رفت و دین اسلام جایگزین شد.

در اواخر قرن چهاردهم میلادی دین اسلام توسط علماء و مبلغان مخصوصاً سادات ایرانی، ترویج و گسترش پیدا کرد. برای گسترش اسلام ناب، در مناطق دور و احیاناً صعب العبور می رفتند و مردم را با ما هیت و حقیقت اسلام آشنا می کردند.

کلام و تبلیغات مبلغان به خاطر داشتن اخلاص، به شدت در قلب های مردم نفوذ کرده و مردم را از شرک و بت پرستی نجات دادند. اگر چه آغاز ترویج دین اسلام توسط مبلغان چون میرسید علی همدانی، میر شمس الدین عراقی، سیدنا ناصر طوسی و غیره بوده است. مقصد این مقاله معرفی شعرا و معروف که منقبت سرای فارسی در بلتستان سروده اند و نمونه مناقب که به عقیدت و محبت اهل بیت سروده اند بطور نمونه درین مقاله شامل است.

واژگان کلیدی: بلتستان، منقبت، گسترش اسلام، فارسی، اهل بیت اطهار منطقه بلتستان در ناحیه شمالی پاکستانی واقع گردیده است که منطقه ای از سلسله "کوه

قراقرم" و "هما لیا" رود "سند" به ۱۰۰۰۰ مربع میل پراکنده شده است (پیغام آشنا، شماره ۵-۶، محمد حسن حسرت (مقاله نگار) بلتستان میں فارسی ادبیات، ص ۱۳۷) بلتستان که مانند بهشتی در زمین است یک طرف این منطقه کوه های بلند همچون نیز K 2 فسیلهای لباسهای پوشیده اند که بلندی آنها به آسمان و ستاره ها می رسد. دومین و بلند ترین میدان جنگ جهان بنام سیاجن و درین منطقه با کوه های بلند وضع زندگی و پست اسفیری دارد. (پاکستان کا ثقافتی انسائیکلو پیڈیا، ج اول، ص ۲۱۱)

بلتستان در زمان گزشته "تبت خرد" نیز خوانده شده که در تاریخ "مغولها" از آن یاد شده است. تعداد روستاهای مناطق بلتستانی عبارتند از که:

*مابر مضمون فارسی پنجاب کریکولم اینڈ ٹیکسٹ بک بورڈ لاہور shaghuftasabir20@gmail.com

** رئیس گروه زبان و ادبیات فارسی جی - سی یو لاہور.

اسکروود، روندو، شیگر، خپلو، کهرمنگ، گلتری است. (پاکستان کا ثقافتی انسائیکلو پیڈیا، ج

اول، ص ۲۱۱)

بلتستانی ها به زبان بلتی صحبت می کنند. اغلب مردم بلتستان از لحاظ نژادی آریائی و تبتی هستند. ۹۵ درصد ساکنان بلتستان تبتی و قبائل دیگر از جمله مقپون، پیگو، اماچه، بروشوکی، یشکن و کشمیر مهاجران ترک، آریائی، ایرانی و کشمیری نژاد هستند که در طول تاریخ به آنجا سفر کرده و مقیم شده اند اما از نظر زبان همه بلتی هستند. (همو، همان، ص ۲۱۷).

مردم بلتستان صد در صد مسلمان اند، پیش از اسلام اغلب مردم بلتستان بودایی و شماری از آنها هندو مسلک بوده اند به اعتقاد محققین و مورخان مردم بلتستان قبل از قرن چهارم میلادی "دیو" و "ماده دیو" را می پرستند که به نام "بون چهوس" معروف بود. (پاکستان کا ثقافتی انسائیکلو پیڈیا، ج اول، ص ۲۹۴).

در قرن چهاردهم میلادی مبلغین ایران علی همدانی^۱ هفت صد نفر اینجا آمده بودند و اسلام بوسله^۲ همدانی^۳ و آن مبلغین به بلتستان وارد شد و هزاران هندو، قبل از قرن را به اسلام گرویدند و نتیجه تمدن و فرهنگ ایران تصنیف و تالیف به زبان فارسی بخصوص در بلتستان رواج یافت. (پیغام آشنا، شماره ۶۵، محمد حسن حسرت (مقاله نگار) بلتستان میں فارسی ادبیات، ص ۱۳۷) چنانچه مختصر اینکه حکمران مقپون اسکروود نیز علماء و مبلغین را به سوی مناطق همجوار بلتستان جهت تبلیغ دین اعزام می کردند و از آن به بعد علما و فقها از جمله، سید محمد نور بخش^۴، میر شمس الدین عراقی^۵، سید ناصر طوسی^۶ و سید علی طوسی^۷ و غیره برای ترویج و تبلیغ اسلام به این منطقه وارد شده اند که توسط آنها و مبلغین ایرانی دین اسلام رشد کرده است، (لکهنوی، حشمت الله خان، تاریخ جموں، ص ۴۵۱) و همچنین به روز زمان آثار ایرانیان و زبان فارسی بر فرهنگ و تمدن، زبان و ادبیات، موسیقی، آداب و رسوم، آداب مجلس و چگونگی صحبت بلتستان اثر عمیقی گذاشت، به همین دلیل است که سبک قدیم ایرانی بر اشعار و ادبیات بلتی غالب شده و تغییراتی در خط بلتستان یعنی بلتستانی قدیم رسم الخ خود را "اگے" فراموش کردند و خط

نستعلیق فارسی رایج شده است و همچنین لغات و کلمات زیادی که از فارسی گرفته شده در زبان بلتی امروز مورد استفاده قرار می گیرند. (پیغام آشنا، شماره ۵-۶، محمد حسن حسرت (مقاله نگار) بلتستان مینفارسی ادبیات، ص ۱۳۷)

در اینجا بمناسب موضوع تعارف منقبت سرایان فارسی اهل بیت اطهار و نمو نه ء کلام ایشان بیان کرده اند که در بلتستان به عقیدت اهل بیت شعر سروده است و مهم ترین شعراء ذیل است :

لطف علی خان ، حیدر علی خان ، مراد علی خان سید عباس شاه ، سلطان علی ، راجا محمد علی شاه، میر ابوالحسن، حسن، جوهر علی و راجه حاتم خان و غیره شامل است.

راجا محمد علی شاه : راجا محمد شاه متخلص ” بیدل “ از راجگان سلسله مقپون ، در ۱۰ جمادی الثانی ۱۳۲۰ هـ ق بمطابق ۱۹۲۰ هـ در شهر اسکرود چشم به جهان گشود. (حسینی

، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت اطهار، ص ۵۰۵)

پدرش راجا حسن خان قبل از تولد وی فوت شد. چنانچه راجا محمد علی شاه در سر پرستی وزیر غلام حیدر بو روپا ، تربیت یافته در نزدیک وی فرا گرفت. بیدل علاوه بر زبان ما دری ’بلتی‘ به زبان های دیگر مثلاً عربی ، فارسی و اردو نیز مهارت کامل داشت و او به زبانها این شعر می سرود. (همو، همان، همانجا)

راجا محمد علی شاه پادشاه عادل ، پارسا و از اراتمدان آل محمد بوده . او در کلام خودش ستایش و مدح ائمه اطهار بیان نموده است و زندگی خود به حضور ائمه اطهار می گذراند، دربار وی پر از علماء و شعرایی بود که سرودن شعر و تبیین نکته های علمی ، آنان هدایای مناسب می بخشید.

در فنون تیر اندازی ، شمشیر زنی ، اسب دوانی ، نیزه و نشانه بازی محلی پولو بازرگان بی نظیر بود. خدمات برای اسقلال بلتستان قابل قدر و لائق تحسین است.

او در سال ۱۷ اکتبر ۱۹۶۱ م در ازین جهان فانی را الوداع گفت. (همو، همان، همانجا).

شعرهای او که به محبت و عقیدت آل بیت سروده به زبان های بلتی و فارسی زینت بخش محافل و مجالس سراسر بلتستان است - مرثی و مناقب ایشان به صورت کتاب های در دست رس می باشد- نمونه کلام از ا مناقب ایشان به عقیدت حضرت علی سروده ملاحظ بفرمایید:

ای که ممدوح خدا داماد خیر المرسلین
 داماد خیر المرسلین
 شیر حق شاه ولایت هم ولی الله بود
 بت شکن مرحب فکن شیر خدای ذوالمنن
 دین سالار دین یعسوب دین ارکان دین
 کیست جز شیر خدا داماد خیر المرسلین
 هل اتی (۱) وانما (۲) نازل شد از رب علا در حق مولای ما داماد خیر المرسلین
 رایت نصر من الله (۳) آیت فتح قریب
 خاصه بهر تست یا داماد خیر المرسلین
 (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت صص ۲۶۸-۲۶۹)
 شاعر بوسیله امام علی دعا و التجاء را در آئینه شعر منقش کرده که:

۱: القرآن (۱: ۷۶) - ۲: القرآن (۵: ۵۵) - ۳: سورة الصف: ۱۳
 مرهم زخم ضلالت دافع رنج و بلا
 محرم راز خدا داماد خیر المرسلین
 در نعیم جنت الفردوس رضوان جا دهد
 ببیدل غم دیده را داماد خیر المرسلین
 سلین
 یا علی مرتضی برحق وصی مصطفی
 (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت ص ۲۶۹)
 امیر المومنین
 نورحق شمس الضحی مولا
 ما من هر مومنان و شافع ماعا صیان
 ساقی روز جزا مولا امیر
 المومنین
 (همو، همان ص ۲۶۹)

راجا حیدر خان: حیدر خان متخلص به ”حیدر“، فرزند راجا اعظم خان بود- وی از سلسله دولتمردان شیگر- بلتستان بود- اطلاع دقیقی از زندگی او در دست نیست ولی از کتاب های تاریخ بلتستان معلوم می شود ، او پدرش را در آوان کودکی از دست داد ، زمانی که خواهرش ” دولت خاتون “ با راجا احمد شاه حاکم اسکردو ازدواج کرد، چنانچه به سر

پرستی وی تعلیم و تربیت شایانی به دست آورد. (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت^ع، ص ۵۱۱) هنگامی که نظامیان متجاوز دوگرا راجا احمد شاه را به اسارت بردند، راجا حیدر خان به مصلحت وقت سکونت اختیار کرد. اما در جمع آوری و تحریک استقلال بلتستان نقش مهمی را ایفا نمود، به طوری که یک سال علیه دوگرا ها شورش و احیاء آزادی بلتستان را اعلام کرد. در یکی از نبردهای فراوان در قلعه کهر فو چو (kharfocho) محاصره و دستگیر شد اگرچه توانست از زندان بگریزد و به همراه خانواده اش به سوی ترکستان راهی شود با این وجود دوباره به دست نظامیان دوگرا دستگیر و به جمون فرستاد شد و سر انجام در زندان سرینگر پس از تحمل سی سال اسارت، آخر کار او در سال ۱۸۷۰م وفات یافت و در قبرستان جدیل به خاک سپردند. (حسینی سید مهدی، مدایح اهل بیت^ع، ص ۵۱۱) راجا حیدر خان حاکم دلسوز، مهربان و پر خروش بود و شاعری و انقلابی و از معتقدان راستین پیامبر محمد صلی الله علیه و سلم و اهل بیت^ع ایشان بود. آثار وی به صورت پراکنده در حاشیه ها و به زبان های بلتی و فارسی یافت شود. او منقبت گوئی را برای خود یک سعادت عظمی می دانسته است و خواهش کرده که الله به صدقه محمد صلی الله علیه و سلم و آل محمد صلی الله علیه و سلم مرا شفاعت می کند. اینک چند بیت از منقبت حضرت سید الشهداء سروده است:

زینت دوش نبی یا حسین	قره العین علی یا حسین
مصطفی را جا نشینی یا حسین	مرتضی را تو و صبی یا حسین
محزن سر خدایی یا حسین	
از وجود ذات پاکت شد وجود	هفت ارض و نه سما هر چه بود
اصل مقصود خدا ذات تو بود	ورنه کی آدم کجا عالم چه بود
با عث ارض و سما یی یا حسین	
چار خصلت خاصه بر تو از خدا	شد امامت را به آل تو عطا
هم به تحت قبه مقبول دعا	هم به محشر شافع و تربت شفا
بین همه از خون بهایی یا حسین	
(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت ^ع ، صص ۳۶۴-۳۶۵)	
عشق، عقیدت و محبت به حسین ^ع این جای دیدنی است:	

در دو عالم کسی ندارم یا حسین
 از تو دارم غم ندارم یا حسین
 جز تو م بار غمگسارم یا حسین
 چشم رحمت از تو دارم یا حسین
 انت عندالله رجایی یا حسین
 گشت مستغرق به گرداب خطا
 کشتی عمرم ز امواج هوا
 غیر لطف تو ندارم نا خدا
 بهر نوح ز ورق آل عبا
 بخشیم زین یم رهایی یا حسین

(همو، همان، ص ۳۶۶)

شاعر این جاه بحضور خدا شکر کرده که من خادم و غلام رسول و آل رسول هستم:
 شکر الله خادمتم را خادمم
 دوستان دشمنانت را دشمنم
 کافران کافران را مومنم
 لائمان مادحت را لائمن
 ای تو ممدوح خدا یی یا حسین
 ای بحق ذات پاک لا یزال هست در وصفت زبان ها جمله لال
 حرمت جدت حبیب ذوالجلال حق بابت مرتضی و هم به آل
 کن به حیدر رهنمایی یا حسین

(همو، همان، ص ۳۶۶)

مراد علی خان: مراد علی خان در سال ۱۸۲۹ م ' شیگر' بلتستان متولد شد - او در سیزده سالگی همراه پدرش حیدر علی خان در سال ۱۸۴۲ میلادی به دست نظامیان متجاوز دوگرا اسیر و سرینگر برده شد. مراد پس از سی سال از زندان سرینگر رها شد و به زادگاه خویش باز گشت - (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۵۲۹)

شعر های او در سرزمین بلتستان بی نظیر است و بسیار زیبا، دلشین و زبان زد عموم مردم بلتستان است. مناقب و مدایح او را می توان در لا به لای کتاب های مناقب یافت. علاوه بر این دو نسخه خطی مملو مناقب ائمه، از وی نزد دکتر حسن خان عماچه نگه داری می شود. مختصراً این که او شاعر خوب است و در تمام اصناف سخن طبع آزمائی کرده بود. مراد علی خان در سال ۱۳۳۲

به دار بقا شتافت (همو، همان، ص ۵۲۹-۵۳۰) نمونه کلام ایشان به این قرار است که به عقیدت در مدح ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین سروده اند:

تاج سر محمد خدامیم، محمد مصطفی است ایجاد عالم را سبب، شد آن شهنشاه عرب آن بضعه ختم النبی، شمع شبستان علی بحر و بر علی است، علم نبی رادر علی است	بر چرخ دین بدر النجی، خیر البشر خیر الوری است از رتبه آن عالی نسب، مهمان سرا عرش علاست دین محمد منجلی، از عصمت خیر النساء است خورشید هم قدرت داور علی است، نفس نبی شیر خدا است
--	---

(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۱۹)

قرآنی آیات را در شعر این طور استفاده کرده است:

ایزد ستوده جا به جا، درهل اتی (۱) وائما (۲) نا دعلی ولافتی، مدح و ثنای مرتضی است
(همو، همان، همانجا)

بعد ازین مهر حسن و حسین در شعر خودش سروده است:

بعد از ولی ذوالمنن، مهر حسین است و حسن نور بصیر روح بدن، هم درد عالم حرز ما است
ثانی علی زین العابد، هم باقر نیکو نهاد هم جعفر است فخر زهاد، هریک شه مشکل گشا است
هفتم امام بر حق است، الحق قرآن ناطق است نور دو چشم صادق است، کاظم شه شاه
و گدا است

۱: القرآن (۱:۷۶) ۲: (۵:۵۵)

شاه خراسان و عجم، آن منبع فضل و کرم
حب تقی متقی، مهر نقی و عسکری
من بعد شان قائم مقام، بر پرچم دین ماه تمام
است

مدح ثنا خوانی شان، چون شد نجات عصیان با آن رجا روز و شبان، ورد مراد مدح و ثنا است
(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، صص ۱۹-۲۰)

مراد علی خان به حب علی این شعر سروده است:

ای دل بگو گر عاقلی هر دم به آواز جلی تا از بلاها وارهی نام علی نام علی
برزخم عصیان مرهم است هم دافع غم و هم است با اسم اعظم با هم است نام علی نام علی
با رحمت حق شامل است مفتاح کل مشکل است فرحت فزای هر دل است نام علی نام علی
در هر دو عالم حرز ما است دفع بلارفع خطا است الحق ز اسمای خدا است نام علی نام علی
آدم چو گردید مستمند اندو هناک و دردمند می گفت به آواز بلند نام علی نام علی
طوفان برنوح نبی چون شد کزان او شد نجی می خواند به آواز بلند نام علی نام علی
حکم سلیمان شد روان تسخیر او شد انس و جان دایم بدش ورد زبان نام علی نام علی
نام خلیل گلزار شد آزاد از آزار شد چون بر زبان تکرار شد نام علی نام علی
(همو، همان، ص ۲۷۰)

سلطان علی، سلطان: سلطان علی فرزند محمد قاسم در سال ۱۲۵۰ هـ بمطابق ۱۸۳۴م در دهکده بلغار از توابع خیلو بلتستان دیده به جهان گشود. (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۵۱۵)

نیان وی محمد بلال از خراسان همراه با میر سید علی همدانی به این سوی آمده و در بلتستان اقامت گزیده بود. تحصیلات مقدماتی را نزد پدر که از علمای زمان خود به شمار می رفت، فرا گرفت. سپس از دانشمندان عصر نیز استفاده کرده، چنانچه از شاگردان خاص مولانا محمد حسین معروف به ملا پیشاوری قرار گرفت.

پس از تمام تحصیلات با راجه حاتم خان به مصاحبت پرداخت و در هنگام فوت پسرش بحر طویل معروف خویش که در مذهب دنیا ست، سرود سپس به سلک دربار راجا محمد

علی بیگو در آمد و منصب ملک الشعرایی را از او دریافت کرد. (همو، همان، همانجا) او بعد به تقاضای خود به زادگاه خویش - "بلغار" بازگشت و خانه خود را به حوزه علمیه مبذل ساخت و تربیت شاگردان و ترویج علوم اسلامی مشغول شد. سلطان علی در سال ۱۳۰۵ هـ بمطابق ۱۸۸۷ م وفات یافت و همانجا مدفون گردید. (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۵۱۶) وی به زبان های فارسی، عربی و بلتی تسلط مهارت تامه داشته و شعر می سرود و نمونه منقبت به عقیدت حضرت علی سروده به این قرار است:

کمیت سخن را د طرید	آورم	به میدان مدح علی می برم
دران دشت بر صولجان (چوگان)	لسان	زنم گوی مدحش به قدر توان
علی ساکن تخت بلخ	شناس	علی امر حق را مبلغ شناس
علی غنچه باغ اولی الامر		علی زبده قوم خیر البشر
علی سرو گلزار اکملت دان		علی نخل بستان اتممت دان

(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۲۲۸)

منقبت حضرت علی را از قرآن چه خوب اخذ کرده است:

علی گلبن روضه هل اتی (۱) علی بلبل دوحه انما (۲)

(همو، همان، همانجا، ص ۲۲۸)

ایشان حدیث رسول صلی الله علیه و سلم را در شعر این طور سروده است:

علی باب شعر علوم رسول (۳)

علی انت منی (۴) نبی مجید

به شان تو گفت یا وصی

حمی

(همو، همان، همانجا)

در مدحت اهل بیت این اشعار بیان کرده است:

جبین زهره برج شرم و حیا

ثمین گوهر درج حلم و وفا

دو حبه که فخرزمین و زمن

مباهات عالم حسین و حسن

ز درگاه حق حبه العالمین

سر سروران زین العابدین

۱: القرآن (۱:۷۶) ۲: (۵:۵۵) ۳: حدیث رسول صلی الله علیه و سلم "انما دینته العلم علی بابها" -

۴: حدیث رسول صلی الله علیه و سلم "یا علی! انت منی، انا منک" -

ششم جعفر است اصدق صادقین	به علم و خرد انطق ناطقین
گل گلبن روضه فاطمی	شه هفتمین موسی کاظمی
شگفته گل باغ خلد برین	علی الرضا حجت هشتمین
درخشان مه مطلع اهتدا	محمد تقی طالع نه سما
دهم توشهء جسم و جان نبی	سر و زبده سروران است نقی
چو خور طالع مطلع رهبری	امام ده و یک حسن عسکری
دو و دویمین حجت آدمین	امام جهان مهدی عالمین
به جز قایم عترت احمد مصطفی	که زنده است از حق بجا

ز ما باد به هر دم هزاران سلام
تحیات بی عد ازین نا تمام
دلم بر ز عشق امامان بباد
بر اولادِ اطهار خیر الا نام
بر ارواح شاهان دار السلام
سرم خاک اقدام ایشان بباد

(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، صص ۲۳۰-۲۳۱)

سید عباس شاه: سید عباس شاه فرزند سید قاسم بود. او در سال ۱۲۶۱-۶۲ هـ بمطابق

۱۸۴۵م در "شیگر" بلتستان چشم به گشود. (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۵۱۸) دروس ابتدائی چون کریم، بوستان و گلستان سعدی را از پدرش فرا گرفت. سپس برای تحصیل علوم اول دیگر چون صرف، نحو، کلام، فقه، حدیث، تفسیر و عازم سفر شد. او نزد عالمی از پیشاور تلمذ نمود. تاریخ وفاتش از شاعری نا شناخته در نسخه خطی که نزد دکتر وما عما چه نگهداری می شود، مصون ماند که او در سال ۱۳۱۱ هـ ق بمطابق ۱۸۹۳م جهان دیگر شتافت. (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۵۱۹)

سید عباس شاه شاعر معروف در بلتستان بود. او پس از فراغت تحصیل، مدتی با مبلغین عیسوی همکاری کرد و انجیل مقدس را به زبان بلتی ترجمه نمود.

پس به زادگاه خویش باز گشت و از تدریس و نگارش قرآن مجید گزران زندگی می کرد، با وجود تنگدستی در خواستی نمی کرد. سید عباس در بلتستان به نام "بوا عباس" معروف است. بعد از وفاتش مدایح وی گرد آوری شده و تا کنون چندین بار انتشار یافته است، از میان شعرا ی در بلتستان در مدح بی نظیر است، به همین دلیل تاج ملک الشعرا یی همواره بر سر او باقی است. (همو، همان، همانجا)

ایشان شعر خوب سروده و غیر از ائمه اطهار اسلام کسی را مدح نمی گفت، وی عاشق و مداح حضرت امیر بود و ازین باب خود افتخار نیز می کرد. نمونه کلام به این قرار است:

زمانه بر سر جنگ است مولا امداد است کمک از غیر تو تنگ است مولا امداد است
چوباد افتان و خیزان در به در گرم به سوی تو گران قدر و سبک سنگ است مولا امداد است

کسان در نقش می نازید مرا کار است در معنی مرا با مانی از جنگ است مولا امداد است
گذشت در صبغه الله از دو رنگی با سر مویم همین بی عرض بی رنگ است مولا امداد است

گسسته دست و بازو هم در این آن آواره عباس
(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، صص ۲۶۰-۲۶۱، شماره ریز نگاره ۰۰۶، ص ۲۱۶)

میر ابوالحسن، حسن: سید میر ابو الحسن حسن متخلص به "تحسین"، یکی از گویندگان فارسی معروف در بلتستان بود، به درستی نمی توان درباره تاریخ و جای تولد او اشاره ای دقیق داشت، اما از آثار وی معلوم است که وی در بلتستان پرورش یافت و همانجا علوم زمان را از پدر خود سید میرزامقیم

و پدر و پدر بزرگش سید نجم الدین متخلص به ثاقب که شاعر صاحب دیوان بوده، فرا گرفت. او رامی توان از پیروان سبک سخن سرایی صائب دانست. (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۵۰۶) تحسین ایرانی تبار (از اها لی قم) و نجیب الطرفین (سید) است، که سلسله پدری اش به حضرت امام محمد تقی جواد می رسد و نسب مادرش از سادات موسوی بوده و در اسکردو با همراه خانواده ای چهارده نفری زندگی می کرد. شغل تدریس و تبلیغ از سخنان وی هویدا است. نگارنده تصحیح و تدوین آن را به عنوان رساله دکتری شعر می گفت و کلیات وی از دانشگاه انجام رسانده و در سال ۱۳۹۱ ش از سوی انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان به چاپ رسیده است و همچنین نصابی به پیروی نصاب ابو نصر فراهی فارسی بلتی سروده، به چاپ رسیده است. سید میر ابو الحسن در ۱۱۹۰ هـ بمطابق ۱۷۷۶ م (دیده از جهان فرو بست) (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، صص ۵۰۶-۵۰۷) منقبت که به عقیدت ائمه معصومین علیهم السلام سروده بی نظیر است. نمونه کلام از این قرار است:

یارب مرا به رحمت بی منتها ببخش	جرم و خطای بنده به لطف و عطا
ببخش	
خاکم به باد ز آتش دهی سز است	لیکن به آبروی نبی مطفی ببخش
بد کرده ام گناه من بر گناه نیست	مارا به شیر خود علی مرتضی
عصیان چیده چیده ز من توده توده است	آن را به آب دیده خیر النساء ببخش
شک از چه در گناه من بر گناه نیست	یک ره به حرمت حسن جتلی
ببخش	
در باز گشتت سوی توام هیچ راه نیست	بر من به شاه شننه لب کربلا
ببخش	
دائم سزای درده من هست فرض عین	بهر ولای زین عبادم خطا ببخش
آرام شفیع جرم خود آن باقر علوم	در محشرم ملوم مساز ای خدا ببخش

من در ولای جعفر و کاظم چو صادقم
بخش جرم تمام بهر امام رضا

شرمنده ام بحق تقی و نقی مکن
از عسکری به در د گناهم دوا ببخش
گویم چسان آتشم آزادیم از وست
یارب بحق مهدی هادی مرا ببخش
تحسین غریب و عاجز و زار است ناتوان
ای پادشاه هر دوسرا بر گدا ببخش
(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، صص ۱۳-۱۴، سفینه التحسین، ص ۷۹)
منقبت که در عقیدت حضرت علی سروده است، درین اشعار چند تا شعر بطور نمونه
ازین است:

لسلام ای پایه ات همسایه عرش برین
سرفراز لا مکان مهمان رب
العالمین

یارب نرم وحدت خلوت آرای جلال
ماهی کفرو ضلالت حامی دین
حاکم هر چار عنصر باعث هر هفت چرخ
مبین

سامی از اسم محمد نامی از وصف رسول
باب ارسلناک الا رحمته للعالمین
ای که شهباز رسالت از تو شهر یافته
تیغ تیز قاتلو هم از الله اکبر یافته
ذوالفقارت را فسان بسم الله اندر کار زار
بازوی تو قوت از الله اکبر یافته
چابک دلدل تو کلت علی الله گفتن است
پاشنه چون از قدومت آن تکاور یافته
حیذا پوشیده دستت را به روز جنگ بدو
مرحبا بازوی تو از فتح خیبر یافته
(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، صص ۶۶-۶۷، نسخه خطی ۱۲۶)

رشته مصطفی باعلی چه است درین اشعار بیان نموده که:
مس قلب لحمک لحمی (۱) به فرمان رسول
بی سخن چون طبله کبریت احمر یافته
(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۶۸)

جای دیگر بیفرمائید که:
مصطفی جان جهان است و تو جان مصطفی
وا نشد چون تو گلی در بوستان مصطفی
ثابت امر محکم هذا علی مولا (۲) کرد
نکته من کنت مولا (۳) از بیان
مصطفی

فی المثل موسی نبی دانست هارون مرتضی (۴) هر که بشنید انت منی (۵) از زبان مصطفی
آیه تطهیر (۶) باشد شاهد این مدعا
رجس دور از اهل بیت و وز دوکان مصطفی
ختم شد نظم به وصف آل خیر المرسلین
کل حین رحمه الله علیهم اجمعین
(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، صص ۶۸-۷۰، نسخه خطی ص ۱۲۶)

حاتم خان:
زمانی که راجگان (حاکمان) در زندان سر ینگر به سر ن می بردند، اجازه داشتند به همراه
خانواده و خدمت کاران خود مراسم گوناگونی را بر پا کنند. بدین سان مراسم از دواج

راجا محمد علی خان بیگو (حاکم خیلو) دکتر حاکم اسکرود راجا احمد شاه (مهر نگار) در زندان بر گزار گردید، از آنها سه فرزند، به نام های، حاتم خان، علی شیر خان و شاه جهان بیگم متولد شد. مشهور است که راجه حاتم خان در سخنوری از مادر خویش مهر نگار یاری می جست و هم او به اصلاح شعر او پرداخت، بلکه معروف است بیشتر قصائد و مرثیاتی از مادرش، مهر نگار با تخلص حاتم بوده، اما امروز تفکیک آنها برای ما بسیار دشوار، بلکه ناممکن است. (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۵۰۹)

دوره حکومت حاتم از ۱۸۸۰ تا ۱۸۹۰ م محیط بود. نقل است که حاتم به بیماری قلبی مبتلا بوده و هرگاه که این مرض شدت می یافت با موسیقی خاصی (حریب) آن را آرام می کرد. حاتم شاعر خوب بود و او به زبان های بلتی و فارسی سخن سرایی می کرد، اما بیشتر آثار وی به زبان فارسی سروده شده است که امروز به پراکنده در دست است. وی در سال ۱۳۸۱ هـ بمطابق ۱۹۶۱ م درگذشت. (همو، همان، همانجا)

۱: حدیث رسول " لحمک لحمی دمک دمی، جسمک جسمی، روحک روحی " ۵، ۳، ۲- حدیث رسول ۴: اما ترضی ان تکن منی بمنزلہ ہارون من موسی (حدیث رسول بحوالہ صحیح مسلم ج ۲ - ۶: سوره الاحزاب: ۳۳)

منقبت ایشان در مدح جناب سید الشهداء حضرت امام حسین خلی پر تاثیر است، نمونه کلام ازین قرار است:

محرم راز خدائی یا حسین	زیب دوش مصطفایی یا حسین
نور چشم مرتضایی یا حسین	زینت عرش علایی یا حسین
حافظ قالو! بلایی یا حسین	
ای که بر فرق شهادت افسری	ویکه در روز شفاعت سروری
هم سرور سینه پیغمبری	نور عینین بتول و حیدری
خامس آل عبایی یا حسین	
حاتم بی چاره از فرط خطا	گشت در زنجیر عصیان مبتلا
زان هراسان دارم از رنج	لیک دارم در دل از لطف رجا
زان بلایم ده رهایی یا حسین	

(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، صص ۳۶۲-۳۶۳، شماره ریزنگاره، ۱۳۱، ۰۰۶)

در باره امام حسین گلهای عقیدت بصورت شعر سروده که:

السلام ای حجت حق زینت عرش برین	السلام ای زیب دوش رحمه للعالمین
السلام ای راحت جان امیر المومنین	السلام ای مهد جنبان تو شد روح الامین

السلام ای سبط پیغمبر شه دنیا و دین

ای لسان ذاکر انت باب جنت را کلید
وی دل و جانم فدای نامت ای شاه شهید
بهر عفو امتان جور و جفا بر تو رسید
سربه نوک نیزه جسم اطهر در خون طپید

السلام ای سبط پیغمبر شه دنیا و دین

(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۳۶۳، شماره ریز نگاره ۰۰۶ ص ۱۳۴)
جوهر علی خان: اطلاعی درباره زندگی او در دست نیست، جز اینکه وی شاعر در بار
راجا حاتم خان بود، درباره او نقل است که - "جوهر علی برای تحصیل علوم از زاد
گاهش هلدی (haldi) به ناحیه تگس ((thagas)) رفت و آمد می کرد در بین میسر در سرایی
که داری یک اتاق بود، برای مدت کوتاهی استراحت کرد و در عالم رویا بزرگواری تعویذ
ی به او بخشد - جوهر این تعویذ را در کلاه خود گذاشت، از این به بعد اغلب کلام وی به
صورت شعر بود و شاعری او آغاز گردید." (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت،
ص ۵۰۹) اشعار جوهر بیشتر در پند و اندوز و به صورت بحر طویل و در مضمیت دنیا
مشهور است - صاحب تاریخ ادبیات بلتستان ادعا دارد که او تا سال ۱۸۹۰ م در قید حیات
بوده است. (همو، همان، همانجا) نمونه منقبت حضرت علی کر کلام ایشان که در تتبع ملا
حسن کاشی هفت بند سروده اند:-

السلام ای پایه ات بالاتر از عرش برین
باعث ایجاد عالم غایت ابداع کون
بت شکن خیبر فکن گرد ضیف فخر رسل
افتخار قدرت ابداع رب العالمین
نفس پیغمبر امام حق امیر المومنین
اشجع ملک عرب شیر خدا نصرت
قرین

انت منی (۱) کوکب طالع ز برج جاه تو
گر نگرده گردش دایره بر رای تو
مدح خوانت بر فلک باشد ملک صبح و مسا
آنکه حق و مصطفی مدحش کند در انس و جان
هل اتی (۲) بر آسمان رتبه ماه مبین
غرق آید در بسیط و زلزله اندر زمین
چون نه نعت او برون شد باز قد
سیان

(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، صص ۸۸-۸۹، نسخه خطی، ص ۳۹۳)
جای دیگر مدح حضرت علی می گفت که:
آنچه ثابت می شود از حوض آیات و حدیث این که حب تو بود ایمان و غیر او هوس
دشمن و بنیاد او در دار و گیر معرکه
منطمس
گشته از قهرت به دم آن منقطع و آن

هر که گردد در شب تار حوادث مضطرب
باشد اندر عالم حیرت ب بیند چار سو
دشت پر خار و پر پیچ باشد پیش و پس
ندر آن ساعت نباشد یاور او
هیچکس

نیم بسمل گردد از یاد مال خویشتن
بر لب رویا علی مشکل گشا فریاد
رس

آن زمان با صد هزاران کر و فر حیدری دامن وادی نمایی مشرق رزنیه طس

۱: حدیث رسول صلی الله علیه وسلم ۲: القرآن (۱: ۷۶) ۳: القرآن (سوره الا حزاب: ۳۳)
 از زمین بردار یش فر مانده عالم کنی بر سر عزتش فخر نبی آدم کنی
 (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۸۹، نسخه خطی، ص ۳۹۳)
 درین اشعار شاعر بفرمائید که خدا جنت به حب دوستانت (اهل بیت) آفرید و برای این
 موضوع اینطور سروده است:
 چون خدا جنت برای دوستانت آفرید دشمنانت را فلک مصداق ابتر یافته
 زایه تطهیر (۱) ظاهر کرد بر ایمانیان کز نقایص ذات پاکت را مطهر یافته
 بود نورت در جینش ورنه آدم را سجود از صف قدسی نثراد ان هیچگه ممکن
 نبود

(همو، همان، ص ۹۰)

بند دیگر عظمت علی سروده اند که:
 اصل ایمان شد ولای یا امیر المومنین عظمت تو بی نهایت یا امیر المومنین
 بر فلک بهرام با این خیره گی درخون طپد از سنان شعله رایت یا امیر المومنین
 مهر آبایی مدار از خاک پای خود دریغ من فدایت من فدایت یا امیر المومنین
 داد از نا دانی و فر یاد از نا فهمیم تا چه گویم در ثنایت یا امیر المومنین
 عرش پیش عظمت قصر جلالت ذره ایست بحر پیش دست دریا بار تو یک قطره ایست
 (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۹۱)
 لطف علی خان: درباره زندگی لطف علی خان جز این در دست نیست که راجا لطف
 علی خان غریق فرزند حیدر علی خان بن ذوالفقار بن میرزا خان حاکم منطقه کریس از
 سلسله راجگان بیگو - خپلو بود - (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۵۲۳)
 غریق، لطف علی خان در منقبت امام رضا علیه السلام عقیدت خودشان این طور بیان
 نموده است:

۱: سوره الا حزاب: ۳۳

حامی دین پیمبر شاه علی موسی رضا حافظ شرع مطهر شاه علی موسی
 قره العین بتول و راحت جان رسول نو گل گلزار حیدر شاه علی موسی رضا
 تا جدار شهر مظلومیت و شاه غریب ضامن غربا و مضطر شاه علی
 موسی رضا
 صبح امیدیکه بعد از شام و غم دارم نصیب از در سلطان داور شاه علی موسی
 رضا

شکر الله گرچه باشم در یم عسرت غریق
ساحل یثرب میسر شاه علی موسی
رضا

(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۴۲۴، شماره ریزنگاره، ۲۳۷، ۰۰۶)
ایشان منقبت امام محمد مهدی عج الله تعالی پر تا ثیر بیان نموده است:
کرد عالم باز ما پرانه آهنگ شباب
چون گلی در گلشنی کو تازگی یابد ز آب
یافت جان جسم جهان ز ایجاد آن جان جهان
زنده جاوید دین بگرفت ازو شرع و کتاب
کرد حاصل فیض کلی عالم امکان از و
زوست ارکان سما محفوظ ازقص و خراب
دشمنان همت به تخریب طریق اهل حق
می گمارند بیشتر باریش چون شعر کلاب
آنچه باید شد جهان آشفته از ظلم و جفا
کن فرج نزدیک تر بر و عده یارب شتاب
آرزو دارد خداوندا غریق بحر جرم
جان بازم در رهش گیرم عنان بوسم
رکاب

زیرگرداب خطا دایم غریق روسیاه
می زند هر لحظه دست و پا، پی درخوشاب
(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۴۷۲، شماره ریزنگاره، ۰۰۶، ص ۲۴۰)
مقیم، سید میرزا: سید میرزا مقیم از عالمان و شاعران معروف در زمان خود بود. او بنا بر
دعوتی از کشمیر جدیل به بلتستان رخت بر بست و عنوان واعظ که به "میر" معروف است،
در اسکردو سکونت اختیار کرد. در مورد احوال، آثار و اطلاع چندان در دست نیست
از سخنان تحسین آشکار می شود که مقیم در او آخر زندگی اش به علت فلج قوت حرکت و
گویایی را از دست داد و در سال ۱۱۴۷ هـ ق بدور رود حیات گفته و در اسکردو و مد
فون گردد. (حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۵۳۱) مناقب ایشان به عقیدت اهل بیت
سروده است. این منقبت به ترتیب حروف الفبای آمده و زبان شیرین شان با افکار عرفانی
مملو بوده. اشعار شان حاوی اندیشه های لطیف معرفت و بیانگر اسرار و رموز حقیقت و
عقیدت با علی چطور اجرا می شود چند نمونه از اشعار این منقبت را ملاحظه می فرمایید:
از الف اول امام و افضل و اکبر علی
آسمان و آفتاب و انجم و اختر علی
با بود بیشک برادر با محمد بو تراب
باورت باشد که بعد از مصطفی بهتر علی
تا ثنایی شربت است ثابت به قرآن وحدیث
ثمره کار صواب است ساقی کوثر علی
سین سردار سپه سالار سرور سرفراز
سید و سالار احسن یثرب و سرور علی
قاف قسام قدیم و قادر و قاهر مقیم
میم مهر مومنین و مسلمین رامستقیم
قاسم خلد و جحیم و قاتل عنتر علی
واو والی ولایت وارث وحدانی است
مالک ملک مروت مشفق و مفخر علی
ها هز بر هل اتی (۱) و هانی هل هدا
والله با الله صاف الله در نبی یاور علی
همدم و هر باب همت حضرهم رهبر علی
یم یمین و یثرب و یاقوت کل یاور
یا ید الله هست یوسف حسن او نور یقین
علی

(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، صص ۶۵-۶۶، شماره ریزنگاره
۰۰۶، ص ۱۴۸)

سید مقیم میرزا عقیدت و عشق با علی و الا صفات بیتابانه سروده است. نمونه اشعار از این قرار است:

یارب کلید قفل زبان کن بیان مرا	درج گهرز منقبتش کن دهان مرا
گرآب و تاب در دل آینه ام چو عکس	ز آب جمال دلکش معنی عیان مرا
گردد چو موی در نجف جز و تن به نطق	حرفی که گاه نظم رود بر زبان مرا
بر استخوان لفظ به طبع همامنش	گردد غذای روح و روان مغز جان مرا

در باگاه قدس جزا و نیست محرمی	گشته ز امر لو کشف این سر عیان
همچون درای بادل صد پاره ام مدام	گویا شود به منقبت شه زبان

مطلب روای هر دوسرا مرتضی علی است مشکل گشای شاه و گدا مرتضی علی است
(حسینی، سید مهدی شاه، مدایح اهل بیت، ص ۲۲۳، نسخه خطی، ص ۲۹۴)
۱: القرآن (۱: ۷۶)

منابع و مأخذ

- ۱: ادبیات (سه ماهی) شماره ۲۶، ج ۴، اکادمی ادبیات پاکستان، سیکٹر ایچ ۸/۱ اسلام آباد ۱۹۹۴م
- ۲: اکبر حیدری، بهارستان شاهی، ناشر انجمن شرعی شیعیان جمونو کشمیر ۱۹۸۲
- ۳: انسائیکلو پیڈیا، پاکستانیکا، الفیصل ناشران و تاجران اردو بازار لاهور۔
- ۴: بنات گل افریدی، بلتستان ان ہسٹری، ۱۹۸۸م
- ۵: پاکستان کا ثقافتی انسائیکلو پیڈیا (شمالی علاقہ جات) جلد اول، الفیصل ناشران، غزنی سٹریٹ، اردو بازار لاهور۔
- ۶: پیغام آشنا، شماره (۶-۵) ثقافتی قونصلیٹ اسلامی جمہوریہ ایران-پاکستان ۲۰۰۱ م
- ۷: حسینی سید مہدی شاہ، مذاہب اہل بیت، در آئینہ شعر فارسی شبہ قارہ، رایزنی فرهنگی جمہوری اسلامی ایران-اسلام آباد ۱۳۹۴ھش
- ۸: لکھنوی، حشمت اللہ خان، تاریخ جموں، ویری ناگ پبلیشرز، میر پور آزاد کشمیر ۱۹۷۷م
- ۹: محمد حسن حسرت، تاریخ ادبیات بلتستان ناشر (ندارد) ۱۹۹۲م